

Public Library Programs and Services for Adolescents: A Systematic Review

Zeinab Safavi

*Corresponding Author, PhD in Knowledge and Information Science, Faculty of Education and Psychology, Alzahra University, Tehran, Iran. E-mail: safavi2009@gmail.com. Orcid: 0000-0003-0296-8755

Mahsa Hosseini

MSc. Student in Knowledge and Information Science, Faculty of Education and Psychology, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran. E-mail: Mhsa.hosseini2002mh@gmail.com. Orcid: 0009-0004-5091-2873

Abstract

Purpose: Most programs and services offered in libraries are designed for children and adults, and the needs of adolescent users are usually overlooked. The aim of the present study is to examine the programs and services provided for adolescents in public libraries, in order to determine how public libraries around the world perform in serving this group.

Method: This research was conducted using a systematic review method based on Kitchenham & Charters' framework. For this purpose, relevant keywords were searched in reputable internal and external databases and related sources were retrieved. A total of 136 records (126 English sources and 10 Persian sources) were retrieved from both domestic and international searches. After an initial screening (including keywords, titles, and abstract review), 28 sources were ultimately selected and analyzed. according to the limited number of studies available in the field under investigation, no specific time restriction was applied in this research. The inclusion criteria comprised all relevant articles and theses in Persian and English, while the exclusion criteria involved removing books as well as duplicate works published in different languages and formats other than Persian and English.

Findings: To systematize the data, the researchers grouped similar and overlapping items into broader components, resulting in six main categories. The findings showed that the programs and services of public libraries for teenagers include six categories: "Gaming Services in Libraries", "Book Clubs, Study Groups, Book Discussions, and Promotion of Reading to Teenagers", "Storytelling Sessions," "Health Services", "job- and career-related trainings", and "Teenagers' Participation in Library Related Activities".

Conclusion: Various programs and services have been provided in public libraries for teenagers. Such programs transform the library from a place for book storage into a dynamic and lively environment with constructive interactions. These programs, in addition to demonstrating the diversity of services provided to adolescents, reflect the responsiveness of public libraries to their cognitive, emotional, social, professional, and cultural needs. Overall, the findings of this study indicate that public libraries around the world are evolving in line with the real needs of adolescents, with education, recreation, health, skill development, and social participation being addressed in an integrated manner. These findings can provide a theoretical and empirical foundation for policymakers, library managers, and researchers in the field of library and information science, and underscore the importance of designing and developing adolescent programs based on cultural context and the active participation of adolescents themselves. In domestic studies, researchers have examined library programs and services for children and adolescents together within a single category. This may indicate either that no specific activities have been designed for adolescents in Iranian libraries, or that libraries have not properly defined and developed their services for this group. Considering the lack of distinction between child and teenager groups in internal research, this study emphasizes the importance of attention to teenagers and suggests necessary actions for preparing activities and special programs for this age group.

Keywords: Public Libraries, Services, Programs, Teenagers, Systematic Review.

برنامه‌ها و خدمات کتابخانه‌های عمومی در حوزه نوجوانان: مرور نظام‌مند

زینب صفوی

* نویسنده مسئول، دکترای علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه الزهراء، تهران، ایران. رایانامه: safavi2009@gmail.com اورکید: 0000-0003-0296-8755

مهسا حسینی

دانشجوی کارشناسی ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران. رایانامه: Mhsa.hosseini2002mh@gmail.com اورکید: 0009-0004-5091-2873

تاریخ ارسال: ۱۴۰۴/۱۲/۰۲

تاریخ ویرایش: ۱۴۰۵/۰۲/۳۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۳/۰۳

چکیده

هدف: هدف از پژوهش حاضر بررسی برنامه‌ها و خدمات ارائه شده برای نوجوانان در کتابخانه‌های عمومی است.

روش: این پژوهش به شیوه مرور نظام‌مند و با بهره‌گیری از چارچوب کیچن‌هام و چارتز انجام شد. بدین منظور، کلیدواژه‌های موردنظر در پایگاه‌های اطلاعاتی معتبر داخلی و خارجی جستجو و منابع مرتبط بازیابی شد. از مجموع جستجوهای داخلی و خارجی ۱۳۶ مورد (۱۲۶ منبع انگلیسی و ۱۰ منبع فارسی) بازیابی شدند که پس از بررسی اولیه (بررسی کلیدواژه‌ها، عنوان و مرور چکیده) در نهایت ۲۸ منبع استخراج و مورد تحلیل قرار گرفتند.

یافته‌ها: یافته‌ها نشان داد برنامه‌ها و خدمات کتابخانه‌های عمومی برای نوجوانان شامل شش دسته «خدمات بازی در کتابخانه‌ها»، «باشگاه‌های کتاب، گروه‌های مطالعه و بحث درباره کتاب، و آموزش ترویج مطالعه به نوجوانان»، «جلسات قصه‌گویی»، «ارائه خدمات سلامت»، «آموزش‌های مرتبط با شغل و حرفه»، و «مشارکت نوجوانان در فعالیتهای مربوط به کتابخانه» است.

نتیجه‌گیری: برنامه‌ها و خدمات متعددی در کتابخانه‌های عمومی برای نوجوانان تدارک دیده شده است. چنین برنامه‌هایی کتابخانه را از مکانی صرفاً برای نگهداری کتاب به محیطی پویا و بانشاط همراه با تعاملات سازنده تبدیل می‌کند. باتوجه به عدم تفکیک دو حوزه کودک و نوجوان در پژوهش‌های داخلی انجام شده، این پژوهش ضمن تأکید بر اهمیت توجه به نوجوانان، اقدامات لازم در خصوص تدارک فعالیتهای و برنامه‌های ویژه این بازه سنی را پیشنهاد می‌کند.

کلیدواژه‌ها: کتابخانه‌های عمومی، خدمات، برنامه‌ها، نوجوانان، مرور نظام‌مند.

مقدمه

کتابخانه‌های عمومی مسئولیت اصلی ارائه خدمات، برنامه‌ها و منابع اطلاعاتی باکیفیت را برای تمامی گروه‌های سنی بر عهده دارند. با این حال، علی‌رغم فراهم‌سازی خدمات متنوع برای کودکان و بزرگسالان، نیازهای کاربران نوجوان اغلب

نادیده گرفته می‌شود (برنیر، مالز و ریکمن؛ ۲۰۱۴). از این‌رو، ضروری است برنامه‌ها و خدمات کتابخانه‌های عمومی به‌گونه‌ای بازنگری و توسعه یابند که نوجوانان نیز از فرصت‌هایی برابر با سایر گروه‌های کاربری برخوردار شوند و ابعاد مختلف رشد فردی، اجتماعی و روانی آنان، از جمله خودشکوفایی و تعاملات اجتماعی، به‌طور جامع مدنظر قرار گیرد.

نوجوانی مرحله‌ای از رشد جسمی، عاطفی و شناختی انسان است که با شکل‌گیری و تنوع نیازهای اطلاعاتی همراه بوده و در این میان، نقش کتابخانه‌ها در پاسخ‌گویی به این نیازها به‌طور فزاینده‌ای اهمیت می‌یابد (پارک و اوه؛ ۲۰۲۲). سازمان بهداشت جهانی، نوجوانی را مرحله‌ای از زندگی بین کودکی و بزرگسالی، از سن ۱۰ تا ۱۹ سال، تعریف می‌کند (وبسایت سازمان بهداشت جهانی). این دوره به دلیل ویژگی‌ها و شرایط خاص خود، از حساسیت بیشتری نسبت به سایر مراحل زندگی برخوردار است. نوجوانی با دگرگونی‌های همه‌جانبه در ابعاد جسمی، شناختی، عاطفی، اجتماعی، معنوی و اعتقادی همراه است و بی‌تردید این تحولات، مجموعه‌ای از نیازها و الزامات ویژه را برای افراد در این گروه سنی پدید می‌آورد (شکوهیان، عاصمی و شعبانی، ۱۳۹۷).

نوجوانان گروهی پرچالش و پرتقاضا هستند که دیدگاه‌های مشخصی در مورد نوآوری خدمات و استفاده از منابع اطلاعاتی دارند و کتابخانه‌ها را به‌عنوان فضاهایی مهم برای دسترسی به اطلاعات به‌روز و تعامل با همسالان می‌دانند (کورادینی؛ ۲۰۰۶). از این منظر، خدمات کتابخانه‌ای ویژه نوجوانان باید علاوه بر فراهم‌سازی منابع، محیطی حمایتی و امن ایجاد کند که مهارت‌هایی مانند ارتباط مؤثر، حل مسئله، پرورش علایق فردی و تعامل اجتماعی با همسالان را تقویت نماید.

مطالعات انجام‌شده نشان داده است که نوجوانان و والدین آنان بر این باورند که کتابخانه‌های عمومی در خدمت‌رسانی به نوجوانان نقش اساسی دارند و باید فراتر از مکانی صرفاً برای مطالعه و کتابخوانی، بلکه به مرکزی برای یادگیری مادام‌العمر تبدیل شوند (پارک و اوه، ۲۰۲۲). موفقیت کتابخانه‌های عمومی در برقراری ارتباط مؤثر با نوجوانان به عوامل متعددی بستگی دارد؛ از جمله: اختصاص فضای فیزیکی ویژه نوجوانان برای ایجاد حس مالکیت، احترام به آنان همانند سایر مراجعان، ایجاد محیطی پذیرا، سپردن نقش‌های رهبری به خود نوجوانان و ایفای نقش تسهیلگری کتابداران، انعطاف‌پذیری در خدمات، استفاده از کارکنانی با تخصص‌های متنوع و علاقه‌مند به کار با نوجوانان؛ برقراری تعامل فعال با کاربران و نیز بازنگری و بهبود مستمر رویه‌ها و عملکردها (اورنستین و رید؛ ۲۰۲۲).

کتابخانه‌های عمومی نقشی اساسی در حمایت از رشد فکری و اجتماعی نوجوانان ایفا می‌کنند و با فراهم‌سازی دسترسی به منابع ضروری همچون کتاب‌ها، فناوری‌های اطلاعاتی و مواد آموزشی و راهنما، زمینه‌های یادگیری و رشد آنان را تقویت می‌نمایند. کارکرد این نهادها صرفاً به ارائه منابع محدود نمی‌شود، بلکه با ایجاد فضاهای امن، حمایتی و فراگیر، امکان پرورش مهارت‌هایی نظیر ارتباط مؤثر، حل مسئله، پیگیری علایق فردی و برقراری تعاملات اجتماعی با همسالان را برای نوجوانان فراهم می‌آورند. بر این اساس، ارائه برنامه‌های منسجم، مستمر و باکیفیت در طول سال، به کتابخانه‌های عمومی

1. Bernier, Males & Rickman

2. Park & Oh

3. <https://www.who.int>

4. Corradini

5. Ornstein & Reid

کمک می‌کند تا مأموریت تعریف‌شده از سوی «انجمن خدمات کتابخانه‌ای نوجوانان» را به‌طور مؤثر محقق سازند (هاولی،^۱ ۲۰۲۴). همچنین، کتابداران با ایفای نقش راهنما و ارائه خدمات مرتبط با سلامت روان نوجوانان، به‌ویژه در گروه‌های حاشیه‌نشین، می‌توانند اثرگذاری خدمات کتابخانه‌ای را تقویت کنند. فراهم‌سازی فضای امن و دسترسی رایگان به فناوری، ارائه این خدمات را تسهیل می‌کند (نپ^۲ و همکاران، ۲۰۲۳).

با وجود تأکید بر اهمیت نوجوانان به‌عنوان یکی از گروه‌های مهم جامعه، در برخی کتابخانه‌های عمومی فعالیت‌های متناسب با نیازهای آنان طراحی و اجرا نمی‌شود و در نتیجه، نوجوانان ناگزیر در برنامه‌ها و فعالیت‌هایی مشارکت می‌کنند که عمدتاً با هدف کودکان و خردسالان تدارک دیده شده‌اند. به‌نظر می‌رسد نبود برنامه‌ریزی مشخص و فعالیت‌های ویژه برای نوجوانان باعث شده در بسیاری از پژوهش‌ها، کودکان و نوجوانان در یک گروه واحد قرار گیرند و خدمات مربوط به آن‌ها به‌صورت یکجا بررسی شود. حال آن‌که نوجوانان گروهی مستقل از کودکان و بزرگسالان هستند و ویژگی‌ها و نیازهای خاص خود را دارند و باید خدماتی متناسب با دوره سنی‌شان دریافت کنند. از جمله پژوهش‌هایی که خدمات کتابخانه‌ای کودکان و نوجوانان را به‌صورت مشترک بررسی کرده‌اند می‌توان به کیان‌راد، فهیم‌نیا و نقشینیا (۱۳۹۶)، غفاری و قربان‌نژاد (۱۳۹۷)، دیانی و یگانه‌فر (۱۳۹۳) و ادیب‌منش، خاصه و ادیب‌منش (۱۳۹۸) اشاره کرد که در بخش پیشینه به‌طور مفصل‌تری به آن‌ها پرداخته می‌شود.

ضرورت توجه نظام‌مند به نوجوانان در کتابخانه‌های عمومی، نه‌تنها از منظر عدالت در ارائه خدمات و پاسخ‌گویی به نیازهای متنوع گروه‌های کاربری، بلکه از حیث کارکردهای راهبردی کتابخانه‌ها در توسعه فرهنگی و اجتماعی جوامع قابل اهمیت است. نوجوانان در مرحله‌ای قرار دارند که هویت فردی و اجتماعی، الگوهای رفتاری، عادات مطالعاتی و مهارت‌های یادگیری مادام‌العمر در آنان تثبیت می‌شود و کتابخانه‌های عمومی می‌توانند با طراحی و اجرای برنامه‌های هدفمند، نقشی تعیین‌کننده در هدایت این فرایند ایفا کنند. بی‌توجهی به این گروه سنی، نه‌تنها به از دست رفتن فرصت‌های تربیتی و آموزشی منجر می‌شود، بلکه ممکن است فاصله نوجوانان با کتابخانه‌ها را افزایش داده و مشارکت فعال آنان در این نهادهای فرهنگی را کاهش دهد.

با توجه به اهمیت توجه به نوجوانان و ضرورت برنامه‌ریزی فعالیت‌های مناسب برای آنان، پژوهش حاضر به‌دنبال پاسخ به این سوال است که چه برنامه‌ها و خدماتی برای نوجوانان در کتابخانه‌های عمومی جهان ارائه می‌شود؟

انجام مطالعات مرور نظام‌مند به‌منظور شناسایی، تحلیل و طبقه‌بندی برنامه‌ها، خدمات و فعالیت‌های کتابخانه‌های عمومی در حوزه نوجوانان در سطح جهانی، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. نتایج حاصل از مرور نظام‌مند می‌تواند به‌عنوان پشتوانه‌ای علمی برای سیاست‌گذاران، مدیران و کتابداران کتابخانه‌های عمومی مورد استفاده قرار گیرد و آنان را در اتخاذ تصمیم‌های آگاهانه یاری دهد. از این‌رو، تمرکز پژوهشی بر تحلیل نظام‌مند تجربیات جهانی، گامی اساسی در جهت ارتقای کیفیت، کارآمدی و اثربخشی خدمات کتابخانه‌های عمومی ویژه نوجوانان به‌شمار می‌رود.

1. Young Adult Library Services Association (YALSA)

2. Howley

3. Knapp

پیشینه

مطالعات داخلی و خارجی متعددی به بررسی خدمات کتابخانه‌های عمومی ویژه نوجوانان پرداخته‌اند که در ادامه به مرتبط‌ترین آن‌ها اشاره می‌شود. لیکانسن^۱ (۲۰۲۳) در مطالعه‌ای کتاب‌سنجی طی بازه ۲۰۰۲-۲۰۲۲ با تمرکز بر برنامه‌ها و خدمات، فضاهای فیزیکی، نیروی انسانی متخصص، فعالیت‌های برون کتابخانه‌ای و ویژگی‌های جمعیت‌شناسی نوجوانان، به ارزیابی عملکرد کتابخانه‌های عمومی پرداخت. یافته‌ها نشان داد کتابخانه‌های عمومی خدمات باکیفیتی برای کودکان و بزرگسالان ارائه می‌دهند، اما نیازهای نوجوانان اغلب نادیده گرفته می‌شود؛ از این‌رو، بر ضرورت ایجاد فضاهای اختصاصی، برنامه‌های جذاب و منابع متناسب با این گروه سنی تأکید شد تا حس تعلق و ارزشمندی در آنان تقویت گردد. بیورلینگ^۲ و همکاران (۲۰۲۴) با هدایت کارکنان یک کتابخانه عمومی در ایالات متحده، پژوهشی را با مشارکت ۳۰ نوجوان از مناطق شهری و روستایی اجرا کردند تا محیط واقعیت مجازی^۳ را برای حمایت از سلامت روان طراحی نمایند. یافته‌ها نشان داد که نوجوانان به موضوع سلامت روان علاقه‌مندند، طبیعت و حیوانات را عوامل آرامش‌بخش می‌دانند، واقعیت مجازی را ابزاری مؤثر برای ایجاد تمرکز و آرامش تلقی می‌کنند و کتابخانه را مکان ایده‌آل برای چنین برنامه‌هایی ارزیابی کردند. مطالعه هاوولی (۲۰۲۴) بر وب‌سایت‌های کتابخانه‌های عمومی ویرجینیا نشان داد که برنامه‌های «ساخت و خلق»^۴ بیشترین فراوانی را دارند و برنامه‌های «تفریح و بازی» نیز به‌طور گسترده ارائه می‌شوند، در حالی که برنامه‌های مرتبط با «سلامت و تندرستی»، «استم»^۵ و «ساخت‌کده»^۶ کمتر رایج هستند. همچنین تنوع و حجم برنامه‌ها تحت تأثیر نیازهای محلی و منابع موجود قرار دارد و موفقیت در برقراری ارتباط مؤثر با نوجوانان، به عوامل محلی و نوع برنامه‌ها وابسته است. نپ و همکاران (۲۰۲۵) به بررسی دیدگاه نوجوانان درباره اجرای برنامه‌های سلامت روان دیجیتال ویژه نوجوانان در کتابخانه‌های عمومی پرداختند. یافته‌ها نشان داد که نوجوانان، کتابخانه عمومی را به‌مثابه فضای امن محوری در زندگی خود توصیف می‌کنند؛ فضایی که دسترسی آسان به منابع و فرصت ارتباط با دوستان و بزرگسالان مورد اعتماد را فراهم می‌کند. علاوه بر این، نوجوانان پیشنهادهایی برای طراحی برنامه‌های دیجیتال ارائه دادند. در این پژوهش، نوجوانانی که به‌طور مستمر از کتابخانه‌های عمومی محلی استفاده می‌کنند، علاقه‌مندی خود را به دریافت ابزارهای دیجیتال از طریق کتابخانه‌ها برای مدیریت اضطراب ابراز داشتند.

دیانی و یگانه‌فر (۱۳۹۳) وضعیت خدمات کودکان و نوجوانان در کتابخانه‌های عمومی استان خراسان رضوی را بر اساس هفت معیار «برنامه‌ریزی، مجموعه، فضا، کارکنان، فناوری و دسترسی، برنامه‌ها و خدمات، و ارتباط» مقایسه کردند. نتایج نشان داد که کتابخانه‌های کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان در پنج معیار وضعیت مطلوبی دارند؛ در حالی که کتابخانه‌های عمومی برتر استان تنها در یک معیار وضعیت مطلوب داشتند و کتابخانه‌های عمومی تحت پوشش نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور در هیچ‌یک از معیارها در سطح مطلوب نبودند. از دیدگاه کتابداران، عملکرد این کتابخانه‌ها در تمامی معیارها کمتر از ۴۰ درصد ارزیابی شد. کیان‌راد، فهیم‌نیا و نقشینه (۱۳۹۶) به ارزیابی خدمات جنبی کتابخانه‌های عمومی شهر تبریز و نقش آن‌ها در ترویج فرهنگ مطالعه کودکان و نوجوانان پرداختند. یافته‌ها نشان داد که آموزش قرآن، داستان‌نویسی، مسابقات کتاب‌خوانی و نقاشی، جشن‌ها و مراسم مذهبی، طرح‌های مطالعاتی تابستانی، کانون ادبی، نمایشگاه

^۱. Lykansion

^۲. Björling

^۳. Virtual Reality

^۴. Make/Create

^۵. STEM (Science, Technology, Engineering, Mathematics)

^۶. Maker Space

کتاب، قصه‌گویی و ارائه تازه‌های کتاب، از جمله برنامه‌های جنبی اجرا شده هستند، این در حالی است که برنامه‌هایی نظیر نمایش فیلم، موسیقی و تشکیل گروه‌های کتاب‌خوانی در هیچ‌یک از کتابخانه‌ها ارائه نشده است. غفاری و قربان‌نژاد (۱۳۹۷) با بررسی رابطه بین کیفیت خدمات و رضایت کاربران کودک و نوجوان در کتابخانه‌های عمومی استان آذربایجان غربی، نشان دادند که همبستگی معناداری میان این دو متغیر وجود دارد. همچنین، وضعیت ارتباطات این کتابخانه‌ها برای جذب گروه سنی نوجوان در سطح «متوسط» ارزیابی شد. ادیب‌منش، خاصه و ادیب‌منش (۱۳۹۸) در پژوهشی مشابه، نقش خدمات جنبی کتابخانه‌های عمومی استان کرمانشاه را در جذب و نگهداشت کودکان و نوجوانان بررسی کردند. نتایج نشان داد که برنامه‌هایی مانند آموزش قرآن، قصه‌گویی، مسابقات کتاب‌خوانی و نقاشی، جشن‌ها و مراسم مذهبی، طرح‌های مطالعاتی تابستانی، کانون ادبی، نمایشگاه کتاب و ارائه تازه‌های کتاب اجرا می‌شوند، اما جای خالی نمایش فیلم، موسیقی و گروه‌های کتاب‌خوانی همچنان محسوس است. خلیلیان و پشتوتنی‌زاده (۱۳۹۹) به بررسی تأثیر خدمات کتابخانه‌ای و انواع رسانه‌ها بر جذب نوجوانان در کتابخانه‌های عمومی شهر اصفهان پرداختند. بر اساس دیدگاه‌های نوجوانان، در میان انواع خدمات کتابخانه‌ای، «پاسخگویی به سؤالات پژوهشی دانش‌آموزان» در بالاترین رتبه، و «قصه‌گویی و نمایشنامه‌خوانی» پایین‌ترین رتبه را از نظر ظرفیت جذب نوجوانان در کتابخانه‌ها به خود اختصاص داده‌اند.

بررسی پیشینه پژوهش‌های انجام شده نشان می‌دهد که علی‌رغم اهمیت نوجوانان به‌عنوان یکی از گروه‌های مخاطب کلیدی در کتابخانه‌های عمومی، اغلب مطالعات انجام‌شده عمدتاً محدود به بررسی کودکان و نوجوانان به‌صورت یک گروه واحد و مشترک بوده و به نوجوانان به‌عنوان گروهی مستقل و با نیازهای خاص توجه کافی نشده است. همچنین، بسیاری از پژوهش‌ها از نظر جغرافیایی در محدوده یک منطقه یا کشور خاص انجام شده‌اند که این امر منجر به مغفول ماندن تنوع فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی نوجوانان در مقیاس جهانی گردیده است. علاوه بر این، مطالعات موجود عمدتاً بر رویکردهای تک‌بعدی در خدمات کتابخانه‌ای نظیر طراحی فضا، برنامه‌های تفریحی یا فعالیت‌های آموزشی تمرکز داشته‌اند و تحلیل یکپارچه و جامع از تمامی ابعاد خدمات نوجوانان، شامل فضاهای فیزیکی، نیروی انسانی، فناوری و فعالیت‌های برون‌کتابخانه‌ای، به‌ندرت صورت گرفته است. وجود چنین خلأهای پژوهشی، ضرورت انجام یک مطالعه مرور نظام‌مند جهانی را برجسته می‌سازد تا با جمع‌بندی شواهد موجود، انواع برنامه‌ها و خدمات نوجوانان در کتابخانه‌های عمومی شناسایی شده و الگوهای موفق بین‌المللی برای طراحی، بهبود و بومی‌سازی خدمات نوجوانان در کتابخانه‌های عمومی ارائه شود.

روش‌شناسی پژوهش:

پژوهش حاضر از چارچوب مطالعه نظام‌مند کیچن‌هام و چارترز^۱ (۲۰۰۷) بهره برده که شامل ۳ مرحله اصلی است. مراحل انجام مرور نظام‌مند در این چارچوب به شرح زیر است:

^۱. Kitchenham & Charters

مرحله اول: طراحی مرور

۱. شناسایی نیاز به مرور پژوهش‌ها: نتایج جستجو در پایگاه‌های اطلاعاتی داخلی و خارجی نشان داد که اگرچه مطالعات پراکنده‌ای در زمینه خدمات کتابخانه‌ای انجام شده است، اما پژوهشی که برنامه‌ها و خدمات کتابخانه‌های عمومی را به‌طور جامع و نظام‌مند در حوزه نوجوانان تحلیل کند وجود ندارد. بنابراین، باتوجه به خلأ مطالعاتی در این مورد، نیاز به انجام چنین پژوهشی احساس می‌شود.
۲. مشخص کردن سؤالات پژوهش: پرسش اصلی این پژوهش آن است که چه برنامه‌ها و خدماتی در کتابخانه‌های عمومی برای نوجوانان ارائه می‌شود؟
۳. شناسایی پایگاه‌های اطلاعاتی معتبر و مرتبط: پایگاه‌های اطلاعاتی داخلی از جمله مقالات کنفرانس‌ها و همایش‌ها، بانک نشریات کشور، پایگاه پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران، پایگاه اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی، بانک مقالات علوم انسانی و اسلامی، و پایگاه‌های اطلاعاتی خارجی شامل وب‌آو ساینس، پروکوئست، امرالد، لیزا، اسکاپوس، اشپرینگر، و گوگل اسکالر^۱ به‌منظور جستجو شناسایی شدند.

مرحله دوم: مرور منابع

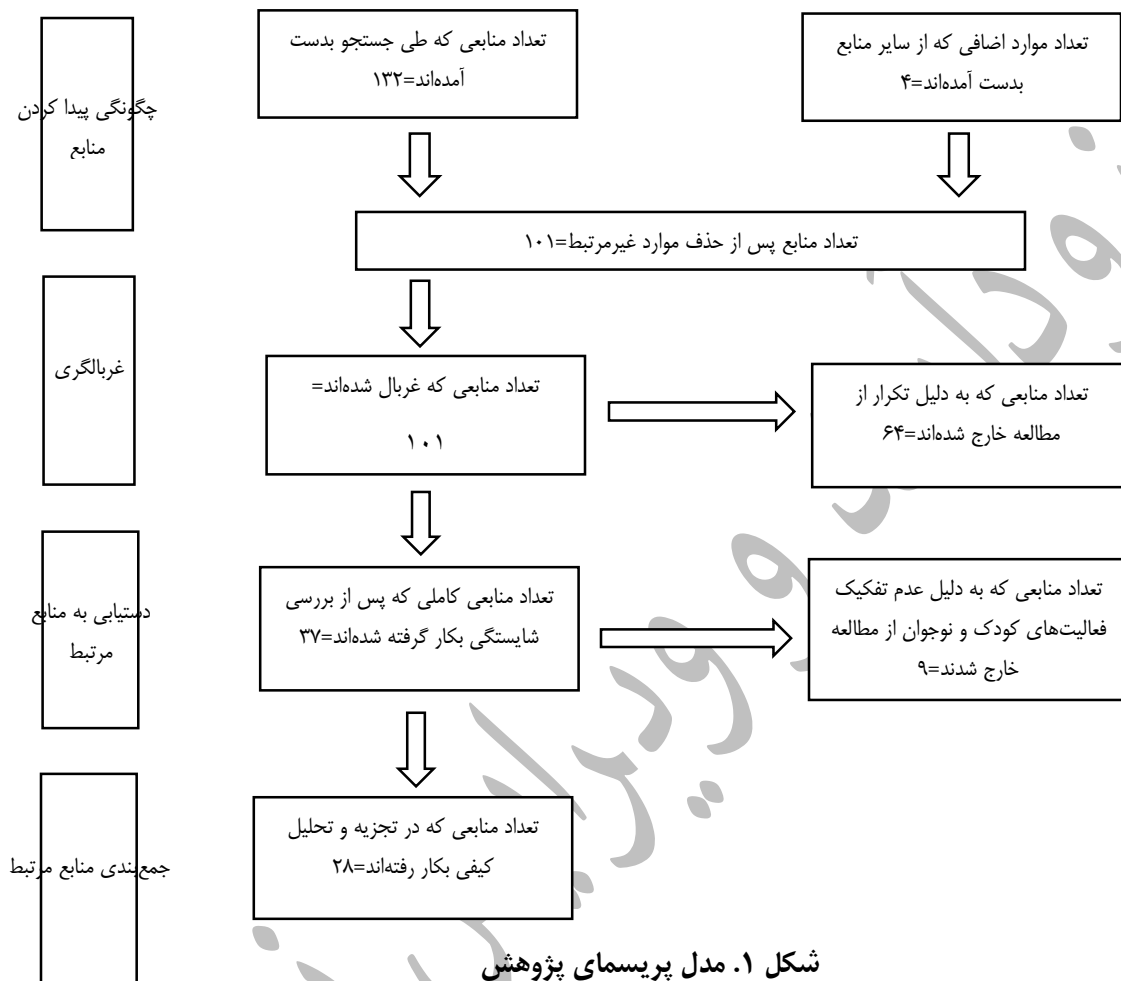
۱. شناسایی و انتخاب منابع اولیه: باتوجه به وجود تعداد اندک پژوهش‌های مرتبط در حوزه مورد بررسی، در این پژوهش محدودیت خاصی از نظر زمانی در نظر گرفته نشد. معیار ورود به مطالعه شامل تمامی مقالات و پایان‌نامه‌های مرتبط به زبان فارسی و انگلیسی، و معیار خروج شامل حذف کتاب‌ها و همچنین آثار تکراری در زبان‌ها و قالب‌های مختلف به جز فارسی و انگلیسی بود. برای یافتن منابع خارجی عبارت‌های

AND Public Librar* و Public library services, Public Library Activities, Public Library Programs, Teenager, Adolescent, Young Adults, Teener, juvenile, Encourage Teenager, Encourage با ترکیب با juvenile, Encourage Adolescent, Attract Teens, Attract Adolescent, Entice Adolescent برای یافتن منابع داخلی نیز کلمات و عبارت‌های «نوجوان»، «نوجوانان»، «خدمات»، «فعالیت‌ها»، «برنامه‌ها»، «خدمات جنبی»، «فعالیت‌های جنبی»، «برنامه»، «فوق برنامه»، «ترغیب به کتاب‌خوانی»، «تشویق به کتاب‌خوانی»، با عملگر بولی «و» همراه با کلیدواژه‌های «کتابخانه‌های عمومی» و «کتابخانه عمومی» ترکیب و جستجو شد. به‌منظور اطمینان از بررسی تمامی منابع مرتبط، مآخذ آثار بازیابی شده نیز مورد بررسی قرار گرفت. از مجموع جستجوهای داخلی و خارجی ۱۳۶ مورد (۱۲۶ انگلیسی و ۱۰ منبع فارسی) بازیابی شدند که پس از غربال‌گری اولیه (بررسی کلیدواژه‌ها، عنوان و مرور چکیده) در نهایت ۲۸ منبع (۲۷ منبع انگلیسی و ۱ منبع فارسی) استخراج و مورد تحلیل قرار گرفتند. دلیل کاهش تعداد منابع فارسی بازیابی شده آن بود که اغلب این پژوهش‌ها دو گروه سنی «کودک» و «نوجوان» را در دسته‌بندی واحدی قرار داده و خدمات ارائه شده برای آنان را از یکدیگر تفکیک نکرده بودند، بنابراین، به جز یک مورد که به خدمات کتابخانه‌های عمومی در حوزه نوجوانان اختصاص داشت، باقی‌مانده پژوهش‌های فارسی بازیابی شده در این مطالعه لحاظ نشده و کنار گذاشته شدند.

---

1. Web of Science, ProQuest, Emerald, LISA, Scopus, Springer, Google Scholar

۲. استخراج و ترکیب داده‌ها: داده‌های مورد نیاز شامل برنامه‌ها و خدمات کتابخانه‌های عمومی برای نوجوانان، از مقالات بازیابی شده در مراحل قبل استخراج و دسته‌بندی شدند.

شکل ۱. مدل پریسمای پژوهش

۳. اعتبارسنجی: تمامی ۲۸ منبع انتخاب شده در بخش اول از مرحله دوم، مورد بررسی قرار گرفتند و به منظور اطمینان از اعتبار دسته‌بندی نتایج، از دو متخصص حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی نظرسنجی شد. در نهایت به دلیل همپوشانی و عدم اختلاف نظر با نظر متخصصان، صحت اعتبارسنجی مورد تایید قرار گرفت.

مرحله سوم: تدوین گزارش مرور

پس از استخراج موارد مرتبط با برنامه‌ها و خدمات کتابخانه‌های عمومی برای نوجوانان، در نهایت با تحلیل‌های به‌دست آمده، به سؤال پژوهش پاسخ داده شد.

یافته‌های پژوهشی

نتایج حاصل از تحلیل ۲۸ منبع نهایی انتخاب شده در جدول ۱ ارائه شده است. این جدول شامل گویه‌هایی است که بیانگر انواع برنامه‌ها، فعالیت‌ها و خدمات استخراج شده از منابع گوناگون (ستون منبع در جدول ۱) بوده و نشان‌دهنده اقدامات انجام شده در کتابخانه‌های عمومی جهان در حوزه خدمات نوجوانان است. به منظور نظام‌مند کردن داده‌ها، پژوهشگران گویه‌های مشابه و دارای همپوشانی را در قالب مؤلفه‌های کلی دسته‌بندی کردند که در نهایت شش دسته اصلی بدست آمد. بر این اساس، برنامه‌ها و خدمات کتابخانه‌های عمومی ویژه نوجوانان در شش دسته اصلی شامل «خدمات بازی در کتابخانه‌ها»، «باشگاه‌های کتاب»، گروه‌های مطالعه و بحث درباره کتاب، و آموزش ترویج مطالعه به نوجوانان»، «جلسات قصه‌گویی»، «ارائه خدمات سلامت»، «آموزش‌های مرتبط با شغل و حرفه»، و «مشارکت نوجوانان در فعالیت‌های مربوط به کتابخانه» طبقه‌بندی شد.

جدول ۱. برنامه‌ها و خدمات کتابخانه‌های عمومی برای نوجوانان

مؤلفه	گویه	منبع
خدمات بازی در کتابخانه‌ها	انتخاب و نصب کنسول‌های بازی، امانت‌دهی بازی‌های ویدیویی، شطرنج و بازی‌های رومیزی (تخته‌ای)، انواع بازی‌های آنلاین، بازی‌های آموزشی	Saxton (2007); Beales (2006); Snowball (2008); Li, Ha & Aristeguieta (2023); Agosto (2016); Bolan, Canada & Cullin (2007); Nicholson & Pain-Lewins (1988); Abbas & Koh (2015)
باشگاه‌های کتاب، گروه‌های مطالعه و بحث درباره کتاب، و آموزش «ترویج مطالعه» به نوجوانان	باشگاه‌های کتاب، گروه‌های مطالعه و بحث درباره کتاب، طراحی فهرست‌های کتاب توسط نوجوانان و کتابداران کتابخانه‌های عمومی: (شامل جوایز آکادمی جهانی کتاب با رأی نوجوانان و کودکان؛ فهرست‌های کتاب مصور به سبک مانگا؛ ترکیب‌های پیشرفته بین فهرست‌های کتاب و نشست‌های گفتگو درباره کتاب)	Snowball (2008); Braun, Hartman, Hughes-Hassell, Kumasi & Yoke (2014); Bernier, Males & Rickman (2014); Ellis-Barrett (2009); Anderson & Phillips (2019); Agosto (2016); Uragami & Koizumi (2018)
جلسات قصه-گویی	جلسات قصه‌گویی	Ellis-Barrett (2009); Howley (2024) خلیلیان و پشوتنی‌زاد (۱۳۹۹)
ارائه خدمات سلامت	خدمات سلامت و برنامه‌های تمرکز حواس	Knapp, Hersch, Wijaya, Herrera, Kruzan, Carroll, ... & Mohr (2023); Hall & McAlister (2021)
آموزش‌های مرتبط با شغل و حرفه	نمایشگاه‌ها و سخنرانی انگیزشی شغلی؛ آموزش‌های توسعه نیروی کار؛ توسعه مهارت‌های مرتبط با کارآفرینی، بازاریابی و برندسازی، وفاداری و مالکیت؛ کاهش شکاف رو به رشد دیجیتال و دانش؛ معاشرت و تقویت ارتباطات اجتماعی، کسب مهارت‌های فنی و حرفه‌ای، یادگیری شغل و حرفه؛ تقویت ارتباطات اجتماعی در فضایی امن؛ مشارکت نوجوانان در برنامه‌ها و فرصت‌های یادگیری مشترک؛ آموزش مونتاژ، یادگیری، معاشرت و پیگیری علائق شخصی در فضای ساخته‌شده؛ افزایش انگیزه نوجوانان برای یادگیری؛ اطلاع‌رسانی کتابخانه درباره شغل-های تابستانی؛ تقویت مشارکت با سازمان‌های خدمت‌رسان به نوجوان در جامعه؛ آموزش استفاده از رایانه و سواد رایانه‌ای همچنین آموزش برنامه‌نویسی و کدنویسی؛ کارگاه‌های ساخت فیلم؛ کارگاه‌های نویسندگی خلاق و دبدار با نویسندگان؛ آشنایی با نرم‌افزارهای رسانه‌ای، تولید	Peyton (2018); Braun, Hartman, Hughes-Hassell, Kumasi & Yoke (2014); Kelly, McGrath & Hubbard (2023); Reid & Howard (2016); Li & Todd (2019); Abbas & Koh (2015); Calhoun (2020); Anderson & Phillips (2019); Howley (2024); Bolan, Canada & Cullin (2007); Agosto (2016); Bernier, Males & Rickman (2014); Agosto (2007); Knapp, Hersch, Wijaya, Herrera, Kruzan, Carroll, ... & Mohr (2023); Nicholson & Pain-Lewins (1988); Agosto (2016); Ellis-Barrett (2009)

مؤلفه	گویه	منبع
	پادکست ویدیویی توسط نوجوانان؛ استفاده از رسانه‌های اجتماعی برای نوجوانان؛ پرورش سوادهای چندگانه؛ آموزش نحوه رفتار به‌عنوان شهروندان دیجیتال مسئول؛ پرورش استعدادها و نوجوانان از طریق همکاری کتابخانه‌ها با موزه‌ها و گروه‌های هنری؛ ارائه برنامه‌هایی برای گفت‌وگو درباره مسائل گوناگون بدون تعیین تکلیف مطالعاتی یا دستور کار مشخص	
مشارکت نوجوانان در فعالیت‌های مربوط به کتابخانه	مشارکت در نگهداری و توسعه وبسایت‌های کتابخانه؛ کمک در بررسی پیوندها و سایر امور مربوط به تعمیر و نگهداری؛ ارائه فعالیت‌های سوادآموزی برای کودکان خردسال؛ مشورت در مورد مفاهیم و ایده‌های وب ۲.۰، مشارکت نوجوانان در قالب گروه‌های مشاوره نوجوانان، گروه‌های کانونی، فعالیت‌های کمیته‌ای و حضور نمایندگان نوجوانان در هیئت مدیره کتابخانه، و بهره‌گیری از نوجوانان در آموزش و مربی‌گری	Peyton (2018); Braun, Hartman, Hughes-Hassell, Kumasi & Yoke (2014); Bolan, Canada & Cullin (2007); Howley (2024); Anderson & Phillips (2019)

از جمله خدمات ارائه شده برای نوجوانان می‌توان به «خدمات بازی» اشاره کرد. انتخاب سیستم‌ها و بازی‌های مناسب، نصب کنسول‌های بازی، امانت‌دهی بازی‌های ویدیویی، شطرنج و بازی‌های رومیزی (تخته‌ای)، بازی‌های آنلاین، بازی‌های آموزشی از جمله مصادیق خدمات بازی در کتابخانه‌های عمومی است.

«باشگاه‌های کتاب، گروه‌های مطالعه و بحث درباره کتاب و نیز آموزش ترویج مطالعه به نوجوانان» در اغلب کتابخانه‌ها دیده می‌شود. این باشگاه‌ها فضایی اجتماعی و تعاملی هستند که افراد با هدف خواندن و بحث درباره کتاب‌های معین دور هم جمع می‌شوند تا دیدگاه‌ها و تجربه‌های خواندن خود را با یکدیگر به اشتراک بگذارند. طراحی فهرست‌های کتاب توسط نوجوانان و کتابداران شامل جوایز آکادمی جهانی کتاب با رأی نوجوانان و کودکان؛ فهرست‌های کتاب مصور به سبک مانگا؛ ترکیب‌های پیشرفته بین فهرست‌های کتاب و نشست‌های گفتگو درباره کتاب، از دیگر فعالیت‌هایی است که در باشگاه‌های کتاب انجام می‌شود.

«جلسات قصه‌گویی» از جمله فعالیت‌های جذاب کتابخانه‌ای است که علاوه بر کودکان و خردسالان، مخاطبان دیگری از جمله نوجوانان و حتی افراد سالخورده نیز دارد.

«خدمات سلامت» شامل ارائه منابع معتبر سلامت، راهنمایی به مراجعان، ارتقای سواد سلامت، و پشتیبانی از مداخلات سلامت از طریق آموزش و اطلاع‌رسانی است. «برنامه‌های تمرکز حواس» همچنین می‌توانند نقش مهمی در پیشگیری و درمان برخی مشکلات سلامت روان و جسم ایفا نموده و به بهبود کیفیت زندگی افراد کمک کنند.

«آموزش‌های مرتبط با شغل و حرفه» از جمله فعالیت‌های دیگری است که در کتابخانه‌های عمومی برای نوجوانان ارائه می‌شود. مهارت‌آموزی و آمادگی برای پذیرش شغل و مسئولیت‌های آینده از نتایج این‌گونه آموزش‌ها به‌شمار می‌آید. از جمله این آموزش‌ها می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: نمایشگاه‌ها و سخنرانی‌های انگیزشی شغلی؛ آموزش‌های توسعه نیروی کار؛ توسعه مهارت‌های مرتبط با کارآفرینی، بازاریابی و برندسازی، وفاداری و مالکیت؛ کاهش شکاف رو به رشد دیجیتال و دانش؛ معاشرت و تقویت ارتباطات اجتماعی در فضایی امن، کسب مهارت‌های فنی و حرفه‌ای، یادگیری شغل و حرفه؛ مشارکت نوجوانان در برنامه‌ها و فرصت‌های یادگیری مشترک؛ آموزش مونتاز، یادگیری، و پیگیری علایق شخصی در فضای ساختگده؛ افزایش انگیزه نوجوانان برای یادگیری؛ اطلاع‌رسانی کتابخانه در مورد شغل‌های تابستانی؛ ارائه خدمات اجتماعی

از طریق تقویت مشارکت با سازمان‌های خدمت‌رسان به نوجوان در جامعه و همچنین ارتباط کتابخانه‌های عمومی به‌عنوان رابط بین نوجوانان و سایر سازمان‌های اجتماعی؛ آموزش استفاده از رایانه و سواد رایانه‌ای، آموزش برنامه‌نویسی و کدنویسی؛ کارگاه‌های ساخت فیلم؛ کارگاه‌های نویسندگی خلاق و دیدار با نویسندگان؛ آشنایی با نرم‌افزارهای رسانه‌ای، تولید پادکست و وُدکست (پادکست ویدیویی) توسط نوجوانان در استودیوی تولید چندرسانه‌ای؛ بهره‌گیری از رسانه‌های اجتماعی (مانند وبلاگ‌نویسی، شبکه‌های اجتماعی نظیر مای‌اسپیس، فیس‌بوک و فلیکر)؛ پرورش سواد‌های چندگانه؛ آموزش نحوه رفتار به‌عنوان شهروندان دیجیتال مسئول در شبکه‌های اجتماعی و سایر محیط‌های رسانه‌ای؛ پرورش استعداد نوجوانان از طریق همکاری کتابخانه‌ها با موزه‌ها و گروه‌های هنری؛ برگزاری برنامه‌هایی برای گفت‌وگو درباره مسائل مختلف بدون تعیین تکلیف مطالعاتی یا دستور کار مشخص.

«مشارکت نوجوانان در فعالیت‌های مربوط به کتابخانه» شامل مشارکت در نگهداری و توسعه وب‌سایت‌های کتابخانه، بررسی پیوندها و سایر امور مربوط به تعمیر و نگهداری؛ ارائه فعالیت‌های سوادآموزی به کودکان خردسال؛ همفکری درباره مفاهیم و ایده‌های وب ۲.۰، مشارکت در قالب گروه‌های مشاوره نوجوانان، گروه‌های کانونی، فعالیت‌های کمیته‌ای و حتی حضور نمایندگان نوجوانان در هیئت مدیره کتابخانه، و همچنین بهره‌گیری از نوجوانان در آموزش و مربی‌گری است.

بحث و نتیجه‌گیری

این پژوهش با هدف شناسایی برنامه‌ها و خدمات کتابخانه‌های عمومی در حوزه نوجوانان و با استفاده از روش مرور نظام‌مند ۲۸ منبع منتخب انگلیسی و فارسی انجام شد. یافته‌های پژوهش نشان داد فعالیت‌های انجام شده در کتابخانه‌های عمومی جهان در حوزه نوجوانان را می‌توان در شش دسته طبقه‌بندی کرد.

گرایش نوجوانان به گروه‌های همسالان و حضور در گروه‌های دوستی موجب شکل‌گیری علایق و فعالیت‌های مشترک می‌شود که از جمله آن‌ها می‌توان به باشگاه‌های کتاب اشاره کرد. نوجوانان در چنین گروه‌هایی میل به خواندن، و نیز توانایی معرفی و ترویج کتاب را آموخته و می‌توانند به‌عنوان سفیران کتاب در مدارس فعالیت کنند. ترویج مطالعه همچنان یکی از مأموریت‌های مهم کتابخانه‌های عمومی است که نوجوانان نیز می‌توانند در آن سهیم باشند. مشارکت نوجوانان در انتخاب منابع، طراحی فهرست‌های کتاب و گفتگو پیرامون متون، مهارت‌های تفکر انتقادی و سخن گفتن در جمع دوستان را ارتقا داده و آنان را به خوانندگانی فعال و پویا تبدیل می‌کند.

برگزاری انواع بازی‌های مناسب در محیط کتابخانه، علاوه بر سرگرمی و ایجاد نشاط در کتابخانه‌ها می‌تواند برای آموزش مهارت‌ها و نیز انتقال مفاهیم عمیق انسانی و تربیتی به نوجوانان به‌کار گرفته شود. چنین فعالیت‌هایی در افزایش مراجعه به کتابخانه مؤثر بوده، تعاملات و روابط بین فردی نوجوانان را تقویت کرده و کتابخانه را از فضای سنتی صرفاً امانت کتاب به محیطی مفرح و دلپذیر تبدیل می‌کند. مقوله «خدمات بازی» در کتابخانه‌ها که در پژوهش حاضر به‌عنوان یکی از دسته‌های مستقل شناسایی شده است، با یافته‌های هاوولی (۲۰۲۴) درباره فراوانی برنامه‌های تفریحی و بازی‌محور همخوانی دارد. با این حال، نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که بازی در بسیاری از کتابخانه‌ها نه تنها به‌عنوان ابزار سرگرمی، بلکه به‌عنوان رویکردی آموزشی، اجتماعی و حتی درمانی (در پیوند با سلامت روان) مورد استفاده قرار می‌گیرد.

علاوه بر بازی، فعالیت‌های دیگری نظیر قصه‌گویی در کتابخانه‌ها انجام می‌شود که به‌ویژه در سال‌های اولیه نوجوانی در افزایش خلاقیت و شکل‌گیری تعاملات اجتماعی نوجوانان مؤثر است. قصه‌گویی و سفر به دنیای خیال‌انگیز داستان‌ها به نوجوانان کمک می‌کند رؤیای آینده را در ذهن خود پروانده و برای دستیابی به آن تلاش کنند. در زمینه جلسات قصه‌گویی، یافته‌های پژوهش حاضر تفاوت معناداری با نتایج خلیلیان و پشوتنی‌زاده (۱۳۹۹) نشان می‌دهد. در حالی که این مطالعه، قصه‌گویی و نمایشنامه‌خوانی را از نظر میزان جذب نوجوانان در رتبه‌های پایین‌تر گزارش کرده است، مرور نظام‌مند حاضر نشان می‌دهد که در برخی کشورها، قصه‌گویی با رویکردهای نوین، مانند روایت تعاملی، داستان‌گویی دیجیتال و در پیوند با بازی، همچنان جایگاه قابل توجهی در برنامه‌های نوجوانان دارد. این تفاوت می‌تواند ناشی از تفاوت در شیوه‌های اجرا و نیز زمینه‌های فرهنگی کشورها باشد.

برنامه‌های مربوط به سلامت افراد، نه‌تنها شامل ارائه منابع آموزشی مناسب با بازه سنی نوجوانی است، بلکه کارگاه‌ها و سایر فعالیت‌های اطلاع‌رسانی در حوزه سلامت را نیز دربرمی‌گیرد. بحث سلامت جنسی و ارائه آموزش‌های مربوط به دوران بلوغ و افزایش آگاهی نوجوانان و به‌ویژه والدین آن‌ها در زمینه تغییرات جسمی و عاطفی این دوره، همچنین برنامه‌های ذهن‌آگاهی، تمرکز حواس، سلامت روان، کنترل هیجان‌های عاطفی و حفظ تعادل روانی می‌تواند به عبور سالم‌تر از بحران نوجوانی کمک کند. بنابراین انتظار می‌رود چنین برنامه‌هایی با جدیت در کتابخانه‌های عمومی دنبال و تدابیری برای گسترش و تقویت آن اندیشیده شود. در دوره نوجوانی، بسیاری از نوجوانان با چالش‌هایی مانند سردرگمی هویتی، بلاتکلیفی و نداشتن چشم‌انداز روشن برای آینده مواجه‌اند. در چنین وضعیتی، تقویت مهارت‌ها و توجه به برنامه‌ریزی برای آینده می‌تواند مسیر پیش‌رو را شفاف‌تر و هدفمندتر سازد. مطالعات بیورلینگ و همکاران (۲۰۲۴) و نپ و همکاران (۲۰۲۵) به علاقه‌مندی نوجوانان به اجرای برنامه‌های سلامت روان در کتابخانه‌ها اشاره دارد که همراستا با نتایج پژوهش حاضر است؛ در حالیکه مطالعه هاوولی (۲۰۲۴) نشان داد چنین برنامه‌هایی در کتابخانه‌های عمومی ویژه نوجوانان کمتر رایج است که از این منظر با یافته‌های پژوهش حاضر همخوانی ندارد.

آموزش‌های مرتبط با شغل و حرفه، نوجوانان را در یادگیری مهارت‌های لازم برای پذیرش شغل و مسئولیت‌های آینده آماده کرده و موجب افزایش اعتماد به‌نفس در آنان می‌شود. این مهارت‌ها شامل توانایی‌هایی است که یا مستقیماً به یادگیری یک شغل و حرفه منتهی می‌شود و یا شامل مهارت‌های ارتباط فردی و اجتماعی را دربرمی‌گیرد که به نوجوانان در مشارکت اجتماعی برای انجام فعالیت حرفه‌ای کمک می‌کند. تنوع این برنامه‌ها، از آموزش مهارت‌های فنی و دیجیتال تا کارآفرینی، تولید محتوای چندرسانه‌ای و شهروندی دیجیتال، نشان‌دهنده درک عمیق کتابخانه‌ها از نیازهای آینده نوجوانان در جامعه است. ایجاد فضاهای ویژه نوجوانان مانند تالارهای علم و خلاقیت، و ساخت‌کده‌ها در پرورش چنین مهارت‌های مؤثر است. در ساخت‌کده ابزارها و وسایل لازم (شامل میخ، چک‌کش، آره، آچار، انبردست، کلاه ایمنی، تجهیزات برقی، ابزارهای بُرش فلز، چرخ‌خیاطی، نخ و سوزن، قیچی و مانند آن) برای ساخت و تعمیر وسایل مختلف در اختیار نوجوانان قرار داده می‌شود. در چنین فضایی خلاقیت نوجوانان شکوفا شده و امکان کارآفرینی و ایده‌پردازی و نیز یادگیری شغل و حرفه فراهم می‌شود. کارگاه‌های آموزشی شامل مهارت‌های نویسندگی، تولید چندرسانه‌ای، مهارت‌های رایانه‌ای، فعالیت‌های هنری و نیز آموزش‌های اخلاقی در زمینه رفتار شهروندی در فضای مجازی، همگی در راستای مهارت‌آموزی و آمادگی برای آینده شغلی آنان برگزار می‌شود. پژوهش هاوولی (۲۰۲۴) نشان داد اجرای برنامه‌های «استم» و «ساخت‌کده» برای نوجوانان در کتابخانه‌های عمومی کمتر رایج است که از این منظر با یافته‌های پژوهش حاضر همخوانی ندارد.

علاوه بر آموزش به منظور افزایش مهارت‌ها، می‌توان از ظرفیت خود نوجوانان نیز برای پیشبرد اهداف و برنامه‌های کتابخانه بهره گرفت. کمک در آموزش سوادآموزی و یا انجام تکالیف درسی کودکان خردسال، حضور در مراسم‌ها و مناسبت‌های مختلف کتابخانه، شرکت در نشست‌های کتاب، ارائه خدمات رایانه‌ای، اداره غرفه‌های فروش اقلام فرهنگی در کتابخانه، مشاوره در برگزاری برنامه‌ها، کمک داوطلبانه یا در قبال دریافت حق‌الزحمه در راه‌اندازی و به‌روزرسانی وبسایت کتابخانه، از جمله این فعالیت‌ها است. سپردن نقش‌های مشورتی، اجرایی و حتی مدیریتی به نوجوانان، نه تنها به بهبود کیفیت خدمات می‌انجامد، بلکه موجب می‌شود آنان احساس کنند در فضای کتابخانه جدی گرفته می‌شوند، دیدگاه‌هایشان مورد توجه قرار دارد و می‌توانند در فرایندهای تصمیم‌گیری نقش‌آفرین باشند.

برنامه‌ها و فعالیت‌های کتابخانه‌های عمومی برای نوجوانان که در این پژوهش به آن‌ها اشاره شد، افزون بر نشان دادن تنوع خدمات ارائه شده به این گروه، بیانگر تلاش کتابخانه‌های عمومی برای پاسخ‌گویی به نیازهای شناختی، عاطفی، اجتماعی، حرفه‌ای و فرهنگی نوجوانان است. در مجموع، نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که کتابخانه‌های عمومی جهان در حال تحول و انطباق با نیازهای واقعی نوجوانان هستند، تحولی که در آن آموزش، سرگرمی، سلامت، مهارت‌آموزی و مشارکت اجتماعی به صورت یکپارچه مورد توجه قرار می‌گیرد. این یافته‌ها می‌تواند مبنایی نظری و تجربی برای سیاست‌گذاران، مدیران کتابخانه‌ها و پژوهشگران حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی فراهم آورد و بر ضرورت طراحی و توسعه برنامه‌های ویژه نوجوانان متناسب با بافت فرهنگی جوامع و با مشارکت فعال خود آنان تأکید کند. همان‌گونه که پیشتر نیز اشاره شد در بسیاری از پژوهش‌های داخلی، برنامه‌ها و خدمات کتابخانه‌ها برای دو گروه سنی کودک و نوجوان به صورت یک‌جا و در یک دسته‌بندی بررسی شده است. این وضعیت می‌تواند نشان‌دهنده آن باشد که یا در کتابخانه‌های ایران فعالیت‌ها و برنامه‌های متمایزی برای نوجوانان در نظر گرفته نشده، یا در تعریف و طراحی خدمات ویژه این گروه سنی دقت و تمایز لازم صورت نگرفته است. از این رو، با توجه به اهمیت دوره نوجوانی و ضرورت برنامه‌ریزی برای اوقات فراغت، رشد فردی و اجتماعی این گروه، لازم است کتابخانه‌های عمومی توجه و برنامه‌ریزی نظام‌مندتری در این زمینه داشته باشند. در این راستا، پیشنهادهای زیر مطرح می‌شود:

- تفکیک برنامه‌ها و خدمات کتابخانه‌ای به دو بخش مجزای «ویژه کودکان» و «ویژه نوجوانان»
- انجام نیازسنجی از نوجوانان به منظور شناسایی برنامه‌ها و خدمات مورد انتظار آنان از کتابخانه
- اطلاع‌رسانی و ترغیب نوجوانان به شرکت در برنامه‌ها و فعالیت‌های در نظر گرفته شده کتابخانه عمومی برای آنان
- همکاری کتابخانه‌ها با سازمان‌ها و مؤسسات آموزشی و فرهنگی به منظور ارائه خدمات به نوجوانان
- تخصیص فضای ویژه در کتابخانه به منظور برگزاری برنامه‌ها و خدمات نوجوانان
- بررسی اثربخشی و ارزیابی برنامه‌های ارائه شده برای نوجوانان در کتابخانه

سپاسگزاری

از داوران محترم به خاطر ارائه نظرهای ساختاری و علمی سپاسگزاری می‌شود.

منابع

ادیبمنش، مرضیه؛ خاصه، علی اکبر، ادیبمنش، مرزبان (۱۳۹۸). شناسایی خدمات جانبی کتابخانه‌های عمومی استان کرمانشاه و نقش آنها در جذب و نگهداری کودکان و نوجوانان. *تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی*. ۱۷۸-۱۵۳، (۱)۲۵.

<file:///C:/Users/amx/Downloads/38213980107.pdf>

خلیلیان، سعیده و پشوتنی‌زاده، میترا (۱۳۹۹). تاثیر خدمات کتابخانه‌ای و رسانه‌های مختلف بر جذب نوجوانان به کتابخانه‌های عمومی (مطالعه موردی شهر اصفهان). *مطالعات کتابداری و علم اطلاعات*. ۱۲، (۱)۱۱۶-۱۳۱.

دیانی، محمدحسین، یگانه‌فر، مرضیه (۱۳۹۳). بررسی جایگاه موجود و مورد انتظار بخش کودکان و نوجوانان در کتابخانه‌های عمومی خراسان رضوی. *کتابداری و اطلاع‌رسانی*. ۱۷، (۴)۳۴-۱۹. https://lis.aqr-libjournal.ir/article_41655.html

شکوهیان، محبوبه؛ عاصمی، عاصفه؛ شعبانی، احمد (۱۳۹۷). بررسی نیازهای اطلاعاتی نوجوانان از کتابخانه‌های تحت پوشش نهاد کتابخانه‌های عمومی شهر اصفهان. *مطالعات کتابداری و علم اطلاعات*. ۱۰، (۳)۸۶-۶۵. <https://doi.org/10.22055/slis.2019.14426.1112>

غفاری، سعید؛ قربان‌نژاد، الهام (۱۳۹۷). مطالعه رابطه بین کیفیت خدمات و رضایت کاربران کودک و نوجوان کتابخانه‌های عمومی آذربایجان غربی. *مطالعات دانش‌شناسی*. ۱۵، (۱۵)۱۰۲-۸۳. <https://doi.org/10.22054/jks.2019.32178.1179>

کیان‌راد، فاطمه؛ فهیم‌نیا، فاطمه، نقشینه، نادر (۱۳۹۶). ارزیابی خدمات جنبی کتابخانه‌های وابسته به نهاد کتابخانه‌های عمومی شهر تبریز و نقش آن در توسعه فرهنگ مطالعه مخاطبان کودک و نوجوان آن. *پژوهشنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی*. ۷، (۲)۶۰-۴۱. [10.22067/riis.v7i2.61308](https://doi.org/10.22067/riis.v7i2.61308)

References

- Abbas, J., & Koh, K. (2015). Future of library and museum services supporting teen learning: Perceptions of professionals in learning labs and makerspaces. *The Journal of Research on Libraries and Young Adults*, 6, 1-24. <https://experts.illinois.edu/en/publications/future-of-library-and-museum-services-supporting-teen-learning-pe/>
- Adibmanesh, M; Khasseh, A. A., Adibmanesh, M. (2019). Identification of the Extra Services in the Public Libraries of Kermanshah Province and their Role in Attracting and Retaining Children and Adolescents. *Research on Information Science and Public Libraries*. 25(1), 153-178. (In Persian). <file:///C:/Users/amx/Downloads/38213980107.pdf>.
- Adolescent health. Retrieved 6 December 2025. from: https://www.who.int/health-topics/adolescent-health#tab=tab_1.
- Agosto, D. (2007). Why Do Teens Use Libraries? Results of a Public Library Use Study. *Public Libraries-Chicago-Public Library Association*. 46, (3): 55-60. https://www.researchgate.net/publication/292710242_Why_do_teens_use_libraries_Results_of_a_public_library_use_survey.
- Agosto, D. E. (2016). What's next in US public library services for teens? A peek into a promising future. *Public Library Quarterly*, 35(4), 344-350. DOI: <https://doi.org/10.1080/01616846.2016.1251806>.
- Anderson, A., & Phillips, A. (2019). Getting basic information isn't as helpful as the nuanced advice we can give each other: Teens with autism on digital citizenship education. *Journal of Research on*

Libraries & Young Adults, 10(3), 1–27. <https://abigailleighphillips.com/wp-content/uploads/2024/09/final-draft-for-jryla.docx.pdf>.

Asemi, A. (2018). A survey on the teenagers' need of public libraries' resources and services. *DESIDOC Journal of Library & Information Technology*, 38(4), 295. DOI:[10.14429/djlit.38.4.12506](https://doi.org/10.14429/djlit.38.4.12506).

Beales, E. (2006). What does an Xbox have to do with reading? *Incite*, 27(3), 8-8. <https://www8.austlii.edu.au/au/journals/inCiteALIA/2006/34.pdf>

Bernier, A., Males, M., & Rickman, C. (2014). It Is Silly to Hide Your Most Active Patrons: Exploring User Participation of Library Space Designs for Young Adults in the United States. *The Library Quarterly*, 84(2), 165-182. DOI: <https://doi.org/10.1086/675330>

Björling, E. A., Lee, K. J., Lee, J. H., Zhang, R., Roth, S., & Rubio, J. (2024). Designing for Teen Mental Health: An exploration of the co-design of virtual reality in the public library setting. *International Journal of Child-Computer Interaction*, 42, 1-12. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ijcci.2024.100693>

Bolan, K., Canada, M., & Cullin, R. (2007). Web, Library, and Teen Services 2.0. *Young Adult Library Services*, 5(2), 40–43. http://www.jasonmorrison.net/iakm/cited/Bolan_teen_services_2.0.pdf

Braun, L. W., Hartman, M. L., Hughes-Hassell, S., Kumasi, K., & Yoke, B. (2014). *The future of library services for and with teens: A call to action*. Retrieved 14 November 2025, from: <https://alair.ala.org/server/api/core/bitstreams/3f1d8de6-e6de-4fef-b0ab-a7d0eb8ff7f3/content>

Broderick, D. (1983). Focus on Youth: The Nonperson Gap in Public Library Collections. *Collection Building*, 5(1), 33-35. DOI: <https://doi.org/10.1108/eb023102>

Calhoun, E. (2020). Getting in the (Teen) Zone: Evaluating Young Adult Spaces in Public Libraries Through a User-Experience Framework. *The iJournal: Student Journal of the University of Toronto's Faculty of Information*, 6(1), 1-10. DOI: <https://doi.org/10.33137/ijournal.v6i1.35267>

Corradini, E. (2006). Teenagers analyse their public library. *New library world*, 107(11/12), 481-498. DOI:[10.1108/03074800610713307](https://doi.org/10.1108/03074800610713307)

Dayani, M. H., & Yeganehfar, M. (2014). The current and expected status of children's and young adults' section in public libraries of Khorasan Razavi. *Library and Information Sciences*, 17(4), 19-34. https://lis.aqr-libjournal.ir/article_41655.html. (In Persian).

Ellis-Barrett, L. (2009). Crash Course in Teen Services, *Library Review*, Vol. 58 No. 1, pp. 79-81. DOI: <https://doi.org/10.1108/00242530910929004>

Ghaffari, S. & Ghorbannezhad, E. (2018). Study of the Relationship between Quality of Services and Satisfaction of Children and Teenagers Users of Public Libraries of West Azarbaijan. *Knowledge Retrieval and Semantic Systems*. 5(15), 83-102. DOI: <https://doi.org/10.22054/jks.2019.32178.1179>. . (In Persian).

Hall, K., & McAlister, S. (2021). Library services and resources in support of mental health: A survey of initiatives in public and academic libraries. *Journal of Library Administration*, 61(8), 936-946. DOI: <https://doi.org/10.1080/01930826.2021.1984137>

Howley, M. (2024). Teen Programming on Virginia Public Library Websites. *SLIS Connecting*, 12(2), 69. DOI: <https://doi.org/10.18785/slisc.1202.09>

- Kelly, W., McGrath, B., & Hubbard, D. (2023). Starting from 'scratch': Building young people's digital skills through a coding club collaboration with rural public libraries. *Journal of Librarianship and Information Science*, 55(2), 487–499. DOI: <https://doi.org/10.1177/0961000622109095>
- Khalilian, S. & Pashootanzadeh, M. (2020). The effect of library services and various media on attracting teenagers into the public library (Case Study: Isfahan City). *Journal of Studies in Library and Information Science*. 12(1); 116-131. DOI: <https://doi.org/10.22055/slis.2018.20033.1293>. (In Persian).
- Kian Rad, Z., Fahimnia, F., Naghshineh, N. (2018). Evaluation of the Ancillary Services of the Libraries under Supervision of Tabriz City's Institution of Public Libraries, and Their Effects on Developing the Users' Reading Culture (Children and Teenagers). *Library and Information Science Research*. 7(2), 41-60. [10.22067/riis.v7i2.61308](https://doi.org/10.22067/riis.v7i2.61308). (In Persian).
- Kitchenham, B. & Charters, s. (2007). *Guidelines for performing systematic literature reviews in software engineering*. Keele University, University of Durham, School of Computer Science and Mathematics, Department of Computer Science. Keele, Durham: EBSE technical report. Retrieved 30 November 2025, from: https://www.researchgate.net/profile/Barbara-Kitchenham/publication/302924724_Guidelines_for_performing_Systematic_Literature_Reviews_in_Software_Engineering/links/61712932766c4a211c03a6f7/Guidelines-for-performing-Systematic-Literature-Reviews-in-Software-Engineering.pdf
- Knapp, A. A., Hersch, E., Wijaya, C., Herrera, M. A., Kruzan, K. P., Carroll, A. J., ... & Mohr, D. C. (2023). The library is so much more than books: considerations for the design and implementation of teen digital mental health services in public libraries. *Frontiers in Digital Health*, 5, 1183319. DOI: <https://doi.org/10.3389/fdgth.2023.1183319>
- Knapp, A. A., Cohen, K., Kruzan, K. P., Kornfield, R., Herrera, M., Pederson, A. B., ... & Mohr, D. C. (2025). Teen Perspectives on Integrating Digital Mental Health Programs for Teens into Public Libraries ("I Was Always at the Library"): Qualitative Interview Study. *JMIR Formative Research*, 9, e67454. [doi:10.2196/67454](https://doi.org/10.2196/67454)
- Li, X., & Todd, R. J. (2019). Makerspace opportunities and desired outcomes: Voices from young people. *The Library Quarterly*, 89(4), 316–332. DOI: <https://doi.org/10.1086/704964>
- Li, X., Ha, Y., & Aristeguieta, S. (2023). Teens' Vision of an Ideal Library Space: Insights from a Small Rural Public Library in the United States. *Evidence Based Library and Information Practice*, 18(4), 52-67. DOI: <https://doi.org/10.18438/eblip30410CopiedAn error has occurred>
- Lykansion, A. (2023). Teen Services in Public Libraries: A Bibliometric Research Study. *SLIS Connecting*, 12(1), 72. DOI: <https://doi.org/10.18785/slis.1201.08>
- Nicholson, J., & Pain-Lewins, H. (1988). The teenage library in Bradford: an evaluation of Xchange. *Journal of librarianship*, 20(3), 205-217. DOI: <https://doi.org/10.1177/096100068802000304>
- Ornstein, E., & Reid, P. H. (2022). Talk to them like they're people: A cross-cultural comparison of teen-centred approaches in public library services. *Journal of Librarianship and Information Science*, 54(3), 451-468. DOI: [10.1177/09610006211020090](https://doi.org/10.1177/09610006211020090)
- Park, O. N., & Oh, E. (2022). Building public libraries for teens through community engagement: A case study of a public library in South Korea. *The Canadian Journal of Information and Library Science*, 45(2), 1-23. DOI: <https://doi.org/10.5206/cjils-rcsib.v45i2.15064>

- Peyton, A. (2018). Serving teen cocultures: What teens need from public libraries (An overview through the lens of the connected learning model). *Library Philosophy and Practice*, 0_1. <https://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=5224&context=libphilprac>
- Reid, H., & Howard, V. (2016). Connecting with community: The importance of community engagement in rural public library systems. *Public Library Quarterly*, 35(3), 188–202. DOI:[10.1080/01616846.2016.1210443](https://doi.org/10.1080/01616846.2016.1210443)
- Saxton, B. (2007). All thumbs aren't a bad thing: video game programs@ your library®. *Young Adult Library Services*, 5(2), 31-34. <https://go.gale.com/ps/i.do?id=GALE%7CA164221551&sid=googleScholar&v=2.1&it=r&linkaccess=abs&issn=15414302&p=AONE&sw=w&userGroupName=anon%7E42613afb&aty=open-web-entry>
- Shokohian, M., Asemi, A. & Shabani, A. (2019). The information needs of young adults at public Libraries in isfahan. *Studies in Library and Information Science*. 10(3), 65-86. DOI: <https://doi.org/10.22055/slis.2019.14426.1112>. (In Persian).
- Snowball, C. (2008). Enticing teenagers into the library. *Library Review*, 57(1), 25-35. DOI:[10.1108/00242530810845035](https://doi.org/10.1108/00242530810845035)
- Uragami, R., & Koizumi, M. (2018). The Evolution of Reading Activities for Teenagers in Japanese Public Libraries. *iConference 2018 Proceedings*. <http://hdl.handle.net/2142/100273>

ویرایش نشده